

„Пропаст Запада“ и Шпенглерово пророчанство

Од ИИНС -

8 јуна, 2016

Пише: Владимир Димитријевић

Ове године навршава се девет деценија од смрти Освалда Арнолда Готфрида Шпенглера. Рођен је 29. маја 1880, а умро је 8. маја 1936.

Немачки историчар и филозоф, „генијални дилетант“ (Макс Вебер), објавио је, у два тома (1918. и 1922. године), дело „Пропаст Запада“, које му је донело светску славу, и учинило га једним од најпознатијих мислилаца 20. века.

Рођен у области Харца, из лутеранске средине, он је студирао математику и природне науке. Још у својој 24. години, пишући о Хераклиту, на чијој мисли је докторирао, писао је: „Све творевине културе, држава, друштво, морал, назори и погледи – јесу производи природе (...) Једно од највећих открића Хераклитових јесте у томе што је запазио ову унутарњу сродност културе и природе“.

Најавио је слом демократије, банкократију, разне облике цезаризма, навалу „обојених“ народа на белу Европу, тријумф бездушне технике. Надао се да ће Немачка успети да одоли стварањем „пруског социјализма“.

Шпенглер и нацисти

Када су на власт дошли нацисти, који су веровали да ће обновити Европу, **понудили су му универзитетску катедру филозофије, што је он одбио.** Смиља Тартаља, у својој књизи о цикличним схватањима историје, пише да „ако је пронацистичка Немачка, уочи краха Вајмарске републике, својатала Шпенглера, то не значи да је овај филозоф пристао да буде идеолог масовне хистерије на видуку. Напротив, већ 1933. године Шпенглер исмева расну теорију и ’тевтонски занос немачке младежи’, а у свом последњем делу ’Јахре дер Ентсцхеидунг’, које је написано пре али је објављено после Хитлеровог преврата, Шпенглер је, већ у предговору, изјавио да у свом ставу неће ништа мењати. **Последице су биле драстичне: после три месеца изашла је забрана књиге, а име Шпенглерово није се више смело ни спомињати“.**

У књизи о фашизму и интелектуалцима, **Аластер Хамилтон** пише о покушајима да се 1933. године придобије аутор „Пропасти Запада“:

„Марта га је Гебелс узалуд молио да говори преко радија, а јула га је Хитлер удостојио пријемом. /.../ Разговор се завршио Хитлеровим уверавањем да он ’сматра веома важним да људи изван партије буду привољени за немачку политику’. Надао се, рекао је, да ће у Минхену имати нове прилике за сусрет са Шпенглером. /.../ С мешавином благонаклоности и поштовања Шпенглер је потом описивао Хитлера као ’безначајног – али човека који нешто жели и чини, и коме се понешто може рећи“.

„Врло пристојан момак“, наставља Шпенглер, „али кад се седи наспрам њега, ни за тренутак се не осећа да је ма по чему значајан“. Три недеље касније послао је Фиреру примерак своје најновије књиге, „**Час одлуке**“, али то тешко да је био тактички добар потез. Управо је увод за ту књигу веома увредио **Хитлера**, јер Шпенглер ту тврди да победа националсоцијалиста није превладавала опасности с којима се Немачка суочава; писац поново помиње и „политичко аматерство ’тих истих вечних младића’ ... који се фантастично лепе за ову или ону теорију“. /.../ Када је **Гебелс** затражио од Шпенглера чланак који би се употребио у националсоцијалистичкој изборној кампањи октобра месеца, овај му је одговорио да никада није учествовао у предизборним кампањама, и да неће написати ни једне једине речи за немачке новине док год се напади на њега не обуставе.“

Значај Шпенглера

По **Марвину Перију**, историчару европске мисли, „**Пропаст Запада**“ је била најјачи израз културног песимизма после **Првог светског рата**; први том је до 1920. имао је четрнаест издања: „Већ нападеном западном свету, Шпенглер није нудио никакву утеху. Запад, као и све друге културе и сви живи организми, осуђен је да умре; његово опадање је неповратно, његова смрт неизбежна, а симптоми дегенерације већ су уочљиви“.

Шпенглер је свој обрт у тумачењу историје сматрао коперниканским зато што је напустио европоцентризам; Европа више није планета Земља око које се врти Сунце.

Руси и Шпенглер

Доказано је да је Шпенглер био упознат са руским критичарима Запада, од словенофила до **Николаја Данилевског**, који је, својом књигом „**Русија и Европа**“, радикално антиевропоцентричном, утицао на његове ставове.

Шпенглер је сматрао да је кроз реформе **Петра Великог** елита Русије примила западноевропске псевдоморфичке облике, што је процес који је водио појави **бољшевика, који су усвојили западни марксизам.**

Валериј Афанасјев у својој студији о Шпенглеровој мисли пише:

„Шпенглер сматра да је прасимбол руске културе бескрајна равница – исконски пејзаж Русије. Управо су бескрајни простори довели до тога да Рус нема снагу воље и устремљеност ка циљу, тако својствене западној култури. Ако Европљанин гледа ’увис’, Рус гледа ’у даљину’, ка обзору. /.../ **Налазећи се под утицајем Достојевског, Шпенглер је пред руским народом видео велику будућност, којој припада наредни миленијум.** /.../ Шпенглер Русију прибраја Азији, а не Европи; он је чак сматра државом која господари Азијом: ’Русија је господарица Азије. Штавише, она је сама Азија.

Јапан Азији припада само географски' /.../ Скупа са Пољацима и балканским народима, Шпенглер Русе смешта међу Азијате. По његовом мишљењу, без обзира на Петрове проевропске реформе, Русија има унутрашње стремљење ка Византији и Јерусалиму. Само горњи слој руског друштва стремио је Западу – ка Европи – и кулминациона тачка тог стремља била је парада победе Александра Првог у Паризу, као 'спасиоца Европе'. Нижи слојеви руског друштва нису учествовали у томе. За више слојеве увек је био битан престиж у очима Европе, а народ је свагда подржавао кретање на југ, ка Цариграду. Ако је Лењин за Шпенглера типичан представник западног комунизма, Стаљин одражава интересе широких народних маса, а управо с његовом владавином Шпенглер повезује будућност Русије“. Шпенглер је сматрао да Немачка може и треба да сарађује, пре свега економски, са Русијом, не мешајући се у њене интересе на Балкану. Веровао је, такође, да хришћанству Достојевског припада будући миленијум.

Када се „Пропаст Запада“ појавила у Русији, изазвала је бурне реакције. **Николај Берђајев** је написао оглед „Фаустове предсмртне мисли“, у коме је указао да лик Фауста, кога је Шпенглер одабрао као кључни симбол западноевропске културе, јесте сам израз западне душе: „На своме путу, Фауст прелази од религиозне културе до нерелигиозне цивилизације. И у нерелигиозној цивилизацији троши се Фаустова стваралачка енергија, умиру његове бесконачне тежње. Гете је приказао душу западноевропске културе и њену судбину“. По Берђајеву, „Достојевски није мрзео Запад, није мрзео западну културу, он је мрзе нерелигиозну, безбожну западну цивилизацију. Руско источњаштво, руско словенофилство било је само прикривени облик борбе религиозне културе против духа нерелигиозне цивилизације.“

Када је прочитао зборник „**Освалд Шпенглер и пропаст Запада**“ (у коме су, између осталих, били објављени текстови Берђајева, Франка и Степуна), **Лењин** је, у „Правди“ 5. маја 1922. написао да је ово „литерарно покриће за белогардејску организацију“, после чега су аутори зборника стављени на списак од преко сто интелектуалаца – „реакционара“, који ће бити протерани из Русије на Запад, под претњом смрти ако се икада врате.

Шпенглер у нас

Пишући о Шпенглеровом огледу о техници, **Станислав Винавер** каже: „Човек је по свом опредељењу грабљива звер. /.../ Бели германски фаустовски човек, вођен неодољивим снагом грабљиве звери, створио је савремену технику и власт над справама. Сада је настало доба смирења, 'пацифизма' грабљиве звери. Она је уморна од грабежи, она је дефетиста наспрам свога роднога начела, она се гади од силецијства, од надмоћи, од себе саме. А обојене расе, једним издајством које је и велеиздаја наспрам целе културе, приопштене су техници, користе се њоме – додуше оне немају крвне везе са њом и није им дубоко стало до ње“.

Када је изашао превод „Пропаст Запада“, **Владимир Дворниковић** је објавио приказ у „Политици“, у коме пише: „Данашња европска култура досегнула је у бароку свој врхунац и од краја XVIII века почела је да прелази у цивилизацију механизма, капитализма и индустријализације“.

Душа је умрла или се бар одрекла вођства, мозак и техника долазе на њено место“.

Хришћански философ **Димитрије Најдановић**, у часопису „Пут“, објавио је приказ Шпенглерове књиге „Године одлуке“, под насловом „Шпенглерова ’бела светска револуција““. У њему Најдановић истиче да Шпенглер сматра да је цео Запад заражен духом револуције, и да је револуција постала незаустављива.

На власти је олош; остварена је охлократија, власт најгорих:

„Бољшевизам не прети; он одавно влада. Један је само корак од јуриша на Бастиљу и опште једнакости гиљотине до Комунистичког манифеста (1848) и, опет, један корак до слома западњачки скројеног царизма“.

Данас, уочи трећег светског рата, када је сенилни Запад спреман да свет повуче у понор, Шпенглерове мисли актуелније су но икад.

(Преузето са сајта: Геополитика)